

Gnóthi seauton

Sto let klasických studií v Brně

v osobních vzpomínkách i úřední korespondenci

MUNI
ARTS

Gnóthi seauton

Sto let klasických studií v Brně

v osobních vzpomínkách i úřední korespondenci

Tomáš Weissar, Klára Modlíková, Jana Nechutová (eds.)

MASARYKOVA UNIVERZITA

BRNO | 2019

MUNI
ARTS

Autoři se rozhodli obohatit obsah této knížky přetiskem drobné publikace prof. Františka Novotného s názvem *Gymnasion (Úvahy o řecké kultuře)*. V Praze: Nákladem Gustava Voleského, 1922. Okna: Knihy zkušeností a úvah.

Odborný recenzent: Mgr. Tomáš Dvořák, Ph.D.

Publikace je součástí ediční řady MUNI ARTS 100, kterou filozofická fakulta vydává u příležitosti 100. výročí založení Masarykovy univerzity.

© 2019 Masarykova univerzita, Klára Modlíková

ISBN 978-80-210-9254-9

ISBN 978-80-210-9255-6 (online : pdf)

<https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-9255-2019>

Obsah

Gnóthi seauton — Nosce te ipsum — Poznej sám sebe (Jana Nechutová)	7
Z dějin klasických studií (Tomáš Weissar, Klára Modlíková)	11
Úvodem	13
Velké budování 1919–1938	15
Klasická filologie na cestě z izolace	15
Neutuchající nasazení profesora Novotného aneb kuriózní případ rozkládacího křesla	17
Lesk a bída (nejen) klasického studia	19
Neúplný seznam čtených antických autorů	21
Výběrově z nabídky přednášek	21
Pražák, nebo Novotný? A kam se poděl první svazek historické mluvnice?	21
Osobnosti	22
Válka světová a války akademické 1938–1959	25
Šest válečných let	26
Poválečná obnova	27
Příchod komunismu	28
Práce na „očistě“	29
Proměny gymnazistů, proměny výuky	30
Osobnosti	31
„Inu, abychom nenarazili.“ 1960–1988	39
Zlatá šedesátá	39
Latina je mrtvá, ať žije latina!	41
Normalizace	42
Proměny výuky v éře „akademické pakárny“	45
Nucený návrat klasické filologie do izolace	48
Socialistická rutina	50
Z nákupního seznamu klasických filologů	50
Osobnosti	51
Vstávání z popela 1989–2000	60
Sametová revoluce a klasická filologie	60
Otevření nových obzorů a možností	62
I „klasici“ jdou s dobou	63
Vědění na dosah ruky aneb experiment řečený Ergastulum	64
Konec akademické „pakárny“: éra (čestných) titulů	64

Noví studenti, renesance výuky latiny	65
Ženy přebírají otěže	66
Masová adopce na ústavu aneb příběh Římské obce	66
Rozšíření studijní nabídky.....	66
<i>Osobnosti</i>	67
ÚKS dnes 2000–2018	71
Rozšíření studijní nabídky.....	71
Studium i zábava	71
Stěhování akademiků... a soch.....	72
Quo vadis, philologia?	73

Bibliografie	75
---------------------------	----

Gymnasion — Úvahy o řecké kultuře (František Novotný)	79
Předmluva.	81
1. Význam typu.	82
2. Smysl omezení.	87
3. Omezení v umění výtvarném.	91
4. Omezení v umění slovesném.	94
5. Omezení v životě osobním.	99
6. Omezení v životě občanském.	104

Gnóthi seauton — Nosce te ipsum

Poznej sám sebe

„Jakmile se některý obor lidské činnosti začne zabývat svými dějinami, můžeme si být jisti, že nadchází jeho zánik.“ Tato skeptická domněnka byla vyjádřena možná už někdy v 19. století, snad spíše jako bonmot. Pravdivý by takový výrok mohl být tehdy, když by se některý vědní obor zcela vyčerpal, že už by v něm nebylo co dělat, že by přišel o svou látku i o své metody. Může se to vůbec stát? Nemůže, protože s každým novým poznatkem – a platí to o všech vědách včetně těch humanitních – se otvírá nový výhled nepoznaného, snad poznatelného, snad taky děsivě nepoznatelného. A proto je asi důvodem k pokusům o dějiny oboru něco jiného než jeho nadcházející nebo hrozící prázdnota.

Může to být zvědavost. Mohla by to být i jen zvědavost pídící se po kuriozitách, jež se odehrály v prostoru nám známém a mezi lidmi, kteří se zde kdysi pohybovali. Náš případ je ale vzdálen vulgární pouliční zvědavosti: lidé, kteří v našem oboru žili, kteří jej zakládali a formovali, byli našimi učiteli, většinou historicky už vzdáleně, ale proto o nic méně skutečně, a my k nim chováme synovskou či dceřinou náklonnost. Nejde jen o vzpomínky. Ten, kdo se k minulosti takto navrácí, činí tak s touhou dostat se hlouběji ke kořenům a k nosnému kmeni disciplíny. Ne, návrat k dějinám klasické filologie, neboť o té je zde řeč, není signálem konce tohoto královského oboru. Ti, kdo se takto vracejí, nejsou podobni starcům usedajícím ke svým memoárům – ti se opravdu většinou blíží konci svých životů. S vědní disciplínou je tomu jinak, spíš než memoárům se tyto návraty podobají genealogickým výzkumům, při nichž tráví dlouhé hodiny v archivech nad matrikami, aby našli své předky, dnes většinou mladí lidé.

Tak hledají mladí lidé na dnešním Ústavu klasických studií, doktorandi a studenti, hledají vedení touhou přiblížit se a porozumět tomu, kdy, proč a jak vznikala a rozvíjela se na této fakultě klasická filologie, kdo byli její zakladatelé a přední postavy, čím dobrým a čím méně dobrým, či dokonce zlým seminář, katedra nebo ústav prošel. A také se ptají, jaký je stav oboru dnes a jaké jsou jeho perspektivy. Odvážím se říci, že tak činí z lásky ke svému studijnímu předmětu a také ze synovské lásky ke svým předchůdcům.

Tímto tázáním a těmito snahami jsou poslušni pradávné výzvy, vyryté kdysi do kamene v Apollonově věštném chrámu s Delfách – *gnóthi seauton*; je to výrok snad jednoho z bájných sedmi mudrců a u Cicerona zní latinsky *nosce te ipsum*, česky „poznej sám sebe“. Studenti a studentky, kteří se ujali práce na tomto svazku, usilují tedy o poznání míst a časů, v nichž se rodil jejich obor, klasická filologie, o poznání jeho dávných i nedávných představitelů, svých učitelů; takto poznává sebe samu, jistě jen zčásti, dnešní brněnská klasická filologie. To ale není vše: možná ještě důležitější je upozornění, kterým ona stará výzva odkazuje ke kvalitě antických, nejprve řeckých, kořenů dnešního evropského lidstva: jejich studiem se můžeme blížit poznání sebe samých i porozumění současné společnosti.

Práce, jejímž výsledkem je tato knížka, se konala nejen za pracovním stolem s použitím literatury a běžněji dostupného vydaného materiálu, univerzitních ročenek, recenzí, časopiseckých jubilejních připomínek nebo nekrologů, ale také a především v terénu, a to ve dvojím smyslu, jednak v Archivu Masarykovy univerzity, kde se nachází rozsáhlý fond katederní korespondence

a osobní fondy několika osobností s katedrou spjatých, a pak v rozhovorech se staršími i mladšími svědky minulých dějů na dnešním Ústavu klasických studií. První již ucelené výsledky této rešerše byly představeny výstavou z dějin Ústavu klasických studií, která byla instalována v listopadu 2016 v atriu fakultní Ústřední knihovny u příležitosti konference *Laetae segetes*; panely z této expozice může zájemce vidět na chodbě prvního poschodí nynější budovy A, kde dnes Ústav klasických studií sídlí. Zároveň tehdy vznikla brožura v češtině i v angličtině, informující aspoň o zásadních událostech a datech a o některých osobnostech. Vzhledem k tomu, že se tehdy tvůrcům výstavy podařilo shromáždit mnohem větší množství materiálu, než bylo možné do výstavy zahrnout, rozhodli se v badatelské činnosti na tomto poli pokračovat a připravit ke stému výročí založení univerzity obsáhlejší publikaci.

V chronologicky řazených kapitolách knihy najdeme pasáže o historii brněnské klasické filologie, konečně Ústavu klasických studií; to je vlastní výsledek archivního průzkumu a dalšího studia, jemuž se autoři a jejich pomocníci z řad kolegů, studentů a doktorandů, věnovali. Tyto historiografické odstavce jsou doprovázeny citacemi archivních dokumentů, různých zápisů nebo úřední korespondence, především se ale střídají s živými ilustrativními úryvky z rozhovorů. O vzájemnou stylistickou jednotu obojího, historického výkladu a pamětnických výpovědí, nebylo možno usilovat; čtenář má před sebou dvě vrstvy odlišné jak stylem, tak charakterem výpovědní hodnoty: v záznamech z rozhovorů byla ponechána živá, spontánní až temperamentní rovina hovorového jazyka. Čtenář si také všimne, že různí respondenti různě, odlišně až protikladně vypovídají o téže situaci, události nebo osobě; tyto rozdíly byly při redakci záměrně a pro čtenáře snad pochopitelně ponechány.

Je tedy třeba zdůraznit, že publikace nepřináší a ani nemůže přinést komplexní a zcela vyčerpávající pojednání o tématu. To, co nabízejí univerzitní ročenky a co může zachytit oficiální korespondence (je-li pro dané období navíc vůbec dostupná), je samozřejmě omezené. Nekrology a většinou oslavné vzpomínky na osobnosti jsou zase specificky subjektivními projevy. Podobná je situace s výpověďmi pamětníků, u nichž hrozí nebezpečí jisté, byť nevědomé selekce informací, a už samotná skutečnost, že si badatel musí z respondentů vybírat, může způsobit ochuzení obrazu, který si postupně o složité historické realitě utváří, o další důležité pohledy.

Autoři se rozhodli obohatit obsah této knížky přetiskem drobné publikace prof. Františka Novotného s názvem *Gymnasion (Úvahy o řecké kultuře)*. Vyšla bezmála před sto lety, v roce 1922, dodnes nebyla uveřejněna znovu, a domníváme se, že si nové zpřístupnění zaslouží, neboť její obsah není ani dnes nezajímavý, překonaný a vyprázdněný. Autor v ní představuje některé klíčové pojmy řeckého myšlení a vztahu řeckého člověka ke světu. Mnohé z nich bychom mohli shledat aktuálními, poučnými i užitečnými, kdybychom se jimi zabývali aspoň tak, že tento tenký Novotného sešitek přečteme. František Novotný věnuje zvláštní pozornost řeckému výrazu pro „omezení“ a ve dvou závěrečných kapitolách mluví o omezení „v životě osobním“ a „v životě občanském“; v souvislosti s naším moderním či spíše postmoderním vnímáním svobody a občanské svobody můžeme v „Gymnasiu“ číst, že „antický Řek nesnesl, aby byla jeho svoboda omezována něčím vnějším, (...) ale svoboda sama beze všeho omezení nemohla býti ideálem Řeků, kteří měli takový smysl pro omezující princip (...). Omezení bylo potřebí, ale mělo míti původ v duši člověka samého (...).“ A ducha našeho zakladatele dobře charakterizují slova z jeho předmluvy: „Nikomu, kdo zná jen poněkud život a dějiny, nevstoupí na mysl, aby dnes hlásal obecný návrat k antice nebo aby viděl v prostém napodobování jejích hotových výtvorů spásu dnešního lidstva (...). Nečekám, že s obsahem (mých statí) bude každý souhlasiti. Úsudky o antické kultuře jsou rozličné, protože jsou rozličné úsudky o kultuře dnešní.“ Současnému čtenáři bude asi zprvu cizí Novotného dnes již sto let stará čeština se svými infinitivy na „-ti“, s přechodníky a dalšími dnes už archaickými jazykovými prostředky; lingvistická kultura z dobrých důvodů nedovoluje žádnou úpravu takovýchto textů, prosíme tedy čtenáře, aby se trpělivě začel; mělo by se to vyplatit.

Jana Nechutová

Rádi bychom na tomto místě poděkovali všem, kdo se jakkoliv podíleli na vzniku této publikace, především profesorce Janě Nechutové za odborný dohled při její tvorbě a za neutuchající ochotu odpovídat na naše dotazy. Děkujeme také všem respondentům, kteří byli ochotni podělit se s námi o své vzpomínky. Opomenout nelze ani pracovníky Archivu Masarykovy univerzity, kteří nám umožnili bádát nad aktovým materiálem a částečně jej také uveřejnit. Velký dík za důkladnou korekturu textu první části publikace patří doktorce Janě Malé, za revizi přepisu Novotného *Gymnasia* pak Benjamínu Juráňovi a Juraji Frankovi a v neposlední řadě všem našim kolegům ze studentského spolku, kteří přiložili ruku k dílu v době vzniku zmíněné výstavy, jež dala této publikaci základ.

Tomáš Weissar a Klára Modlíková

